

Sensul puterii în Povestea lui Harap Alb de Ion Creangă

Definit ca un gen vast care depășește romanul, basmul însumează (după cum ne spune G. Călinescu) mai multe științe: mitologie, etică, morală etc. Caracteristica esențială a basmului, în accepția aceluiași critic și estetician, este prezența eroilor himerici întâlniți și în fábule, o afirmație răsturnată de antropologia actuală care știe ca literatura populară are funcție cultic-utilitaristă. Perspectiva holistă și energetică (neteoretizată, dar pregnantă în mentalitatea populară) pune accent pe eroul basmului, explicând varietatea basmelor ce conțin situații de viață reflectate în situații de limbaj. *Anthropologia viva*¹, ca sinteză între antropologia naturală și cea culturală, vine în ajutorul hermeneutului contemporan și evidențiază mesajul unor astfel de texte. Textul avut de noi în vedere este *Povestea lui Harap Alb* de Ion Creangă, un text complex, care ilustrează câteva aspecte mai dificil de decodat: motivul inițierii ca joc al cunoașterii de sine, motivul eroului (alesului) și natura fantasticului.

Tema basmului este căsătoria, mesajul ilustrând periplul spiritual al eroului. Parcurgând cele trei etape inerente maturizării spirituale (suferința, moartea și renașterea), eroul ajunge la „schimbarea de regim ontologic și de statut social”² sau la ceea ce filosofia contemporană numește schimbarea paradigmei: de la cea de subiect limitat-obiect, la cea a energiei de legătură a Iubirii divine³. Cele trei etape ar corespunde în text celor trei planuri narative. La curtea craiului, mezinul este copleșit de suferința provocată de frații săi mai mari care-și fac tatăl de rușine. La curtea împăratului Verde are loc „moartea”⁴ eroului (implicat într-o inversare de roluri cu Spânul). Cea de-a treia etapă, renașterea, este ilustrată în ultimul plan narativ, unde, cu ajutorul albinei, al furnicii, al năzdrăvanilor și al calului, eroul o capătă pe domnița roșie și se căsătorește cu aceasta. Toate aceste planuri narative constituie buclele unei spirale (simbol al cunoașterii de sine), sunt micro-inițieri care-l pregătesc pe erou pentru inițierea finală.

Actorii primului plan narativ sunt calul și bătrâna, care aparțin domeniului fantastic, dar care vin din domeniul real ca manifestări ale unor energii. Cu ajutorul calului, al armelor și al hainelor, mezinul trece de urs – paznic al pragului dintre spațiul familial și cel social. Funcția acestuia este de a evidenția inițierea eroului în planul fizic al creației, fiind corespondentul forțelor/energiilor grosiere – polul animalic-natural-obiectiv, care nu putea fi depășit dacă tânărul nostru ar fi ascultat de glasul monștrilor (adică dacă s-ar fi lăsat pradă traumelor psiho-emoționale) precum frații săi mai mari. El este cel care se dovedește destoinic, deși a pornit la drum nu din proprie voință (căci „nu e după cum vrea omul, ci după cum vrea

¹ V. Șerban Fotea, *Jocul iubirii*, Editura Universitas XXI, Iași 2003, p. 23

² Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 123

³ V. Șerban Fotea, *op.cit.*, p. 7

⁴ Este vorba despre moarte în sensul pierderii identității; este o moarte psihologică numită *dedublare*.

Domnul”), ci mai mult pentru a înlătura supărarea tatălui provocată de eșecul fraților mai mari: „să umblați numai așa de frunza frâsinelului, toată viața voastră și să vă lăudați că sunteți feciori de craiu, asta nu miroasă a nas de om”).

Mai trebuie să precizăm că, într-un moment de supărare, bătrâna (moașa, inițiată) îi apare mezinului ca o iluminare a minții de către Dumnezeu sub forma unui înger⁵; calul, ca și hainele și armele, reprezintă natura, preluată energetic de la tatăl său (ca în riturile de naștere), transmisă prin aceste lucruri⁶. Mezinul preia virtuțile tatălui: inteligența (calul), frumusețea (hainele), virilitatea (armele) și stăpânirea de sine (căpăstrul). Numai cu ajutorul acestora mezinul trece de proba la care-l supusese tatăl său, similară botezului (moment al nașterii spirituale).

Cel de-al doilea plan narativ cuprinde mai multe încercări, căci împăratul Verde, deși îi este unchi, nu-și dă împărăția pe mâna oricui conform proverbului „frate, frate, dar brânza-i pe bani”. Probele la care îl supune vizează același pol obiectiv, adică deschiderea de jos a corpului uman, a sexualității, corespunzătoare părții de natură *animal-corp* ca „manifestare de jos a reflexiei Inimii Iubirii”⁷. Se adaugă proba peștitului, căci Verde împărat, ca bătrân înțelept ce este, știe că responsabilitatea conducerii unei împărății este asemenea unei familii ce implică numeroase griji (etimologic, *căsătoria* înseamnă întemeierea unei case, a unui cămin). Harap Alb are doar iluzia maturizării, de aceea se solicită demonstrarea reală a puterii sale: „orice inițiere veritabilă în misterele Iubirii provine așadar de la Omul Întreg-Trup, fie că are corp de Femeie, fie că are corp de Bărbat. Într-o accepție laxă, inițierile pot fi considerate și cele ale energiilor cu corpul, și cele ale minții în raport cu energiile și corpul. Dar toate aceste inițieri sunt parțiale și țin de domeniul lumii dorinței, a erosului mutilat prin *filtrul onto-gnoseologic*, și de aceea pot prezenta atât aspecte pozitive, cât și aspecte negative. Pot da roade atât bune, cât și rele; se înscriu în ceea ce vom numi generic magia minții, a energiilor corpului. Sunt inițieri prin esență magice, în care putem regăsi din plin elementul feminin, lunar, cu precizarea că acesta nu prezintă plenitudinea Trupului de Iubire al Omului Întreg. Magie, în sensul unui joc de aparențe, în care ființa umană nu este conștientă de nucleul Sufletesc.”⁸

După cum în tradiția poporului nostru există credința că nimic nu este întâmplător, deducem că fiecare probă are o anumită funcție care nu duce decât la înlăturarea ego-ului. Spânul întâlnit de crăișor în drumul său constituie un dublu de care tânărul nu era perfect conștient, de unde magia minții: el trebuie să pețască această domniță pentru Spân, generand dedublarea în privința căreia Verde împărat vroia să se asigure că nu există. Dar „cum tot răul este spre bine”, Spânul-actant, potență, îl regenerează pe Harap Alb trimițându-l la curtea lui Roșu împărat, unde are loc suprema inițiere. Spânul îi apare crăișorului prin simpla putere a gândului, ca forță rezonantă, energie care stăpânește omul, persuasiunea provenind din neadmonestare: „despre inima mea, s-o dea Dumnezeu oricui, zice Spânul oftând... numai ce folos? Omul bun n-are noroc; asta-i știută; rogu-te, să nu-ți fie cu

⁵ Șerban Fotea precizează în opera citată că îngerii au fost investiți cu funcția de cunoaștere, iar natura cu funcția de acțiune.

⁶ V. Simion Florea Marian, *Nașterea*, Editura Grai și Suflet, București, 1995, p. 80

⁷ Șerban Fotea, *op.cit.*, p. 67

⁸ *Ibidem*, p. 35

supărare, drumețele [...], muncesc, muncesc, și nu se alege nimica de mine; pentru că tot de stăpâni calici mi-am avut parte. Și vorba ceea: La calic slujești, calic rămâi. Când aș da odată peste un stăpân cum gândesc eu, n-aș ști ce să-i fac să nu-l smintesc. Nu cumva ai trebuință de slugă, voinice? Cum te văd, sameni a ave său la rărunchi. De ce te scumpești pentru nimica toată și nu-ți iei o slugă vrednică, ca să-ți fie mână de ajutor la drum? Locurile aieste sunt șugubețe”. Rezultatul: „De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai, parcă a perit sămânța omenească de pe fața pământului. Îmi pare rău că n-am luat măcar Spânul cel de-al doilea cu mine. Dacă s-a aruncat în partea mâne-sa, ce-i vinovat el? Tata așa a zis, însă, la mare nevoie, ce-i de făcut? Vorba ceea: rău îi cu rău, dar e mai rău făr’ de rău”. Prin nepăzirea minții, gândul se materializează la nivelul „rărunchilor”, corp-energie. Cuvântul exprimă sufletul, ne-o spune tradiția populară, adică este construit pe modelul Logosului Hristic care a imprimat în om Chipul de Dumnezeu și arată starea deficitară a acelei deschideri energetice a corpului. În această ultimă călătorie eroul se întâlnește cu cei cinci năzdrăvani, antropomorfizări sau translatări ale energiilor proprii: Gerilă reprezintă Focul, Flămânzilă – Pământul, Setilă – Apa, Ochilă – Eterul și Păsări-Lăți-Lungilă – Aerul. Diformitatea acestora („o dihanie de om” , „altă drăcărie”, „altă minunăție și mai mare”, „altă bâzdăganie și mai și: o pocitanie de om”) ar putea fi înțeleasă ca propria percepție a eroului care nu-și interpretează propriul rol.

Ceea ce în sfera literaturii se definește în genere ca fantastic, adică o breșă a explicabilului în lumea noastră comună, teologia numește deformarea realității de Suflet: „Miturile și Basmele transpun parabolic Căderea din Rai și Modificările apărute [...]. Împărăția-Corpul tău este Bântuită de Zmei și Zmeoaice, acele Jivine urâte care au apărut prima dată în Oceanul curat al Inimii. Duhurile Rele de Suflet au născut aceste Jivine diavolești, inexistente ca realitate propriu-zisă. Aici, odată în Inimă era cel mai strălucitor Palat unde Însuși Dumnezeu Cobora și Sta la masă cu Soarele Minții și cu Zâna din Pântece [...]. Au năvălit Zmeii și au luat Zâna și au dus-o în Subteranul Sex”⁹. Acele ființe himerice (cum le numește G. Călinescu) se dovedesc a fi o polimorfizare a energiilor cosmice. Tensiunile bio-psihologice ale corpului uman, prin necoordonare cu sufletul, pot intra în conflict, iar prin coordonare conștiința, nevăluită de energiile corpului, poate accede la un nivel superior al realității, care nu este altul decât realitatea de Suflet.

În același plan narativ întâlnim ceea ce reprezintă legea rezonanței, adică dedublării eroului îi corespunde dedublarea domniței. Roșu împărat („un om păclășit și răutăcios la culme, nu avea milă nicidecum de un câne. Dar vorba ceea: «la unul fără suflet trebuie unul fără de lege»”) emite pretenții ca și ceilalți împărați, dar eroul nostru, posedând chiar și o parțială cunoaștere de sine, nu-și va vedea capul unde îi stau picioarele. Scopul încercărilor din acest plan este unul major (obținerea domniței¹⁰). Știm că doar Iubirea este cea care îl schimbă pe om, manifestându-se prin puterea Sufletului-bărbat, ducând astfel la schimbarea/subordonarea femeii-minte-corp-energiei. De aceea autorul a ilustrat-imaginat o ordine inversă: domnița, prin sensibilitatea și inteligența ei, scapă de dedublare,

⁹ Ierom. Ghelasie Gheorghe, *Medicina Isihastă. Sacro-Terapia*, Editura Axul Z, Chișinău/ Editura Axis Mundi, București, 1992, p. 141

¹⁰ Femeia este o ființă mai complexă decât bărbatul; în structura energetică ar corespunde minții.

ajutându-l apoi și pe Harap Alb să se elibereze de aceeași aparență. În final, se realizează inițierea sufletului, adică suprema inițiere ilustrată imagistic prin căsătorie, însă trebuie să observăm iarași contradicția explicită și intenționată a naratorului care „păcălește” cititorul: „gândesc eu că din cinci nespălați câți merg cu Harap Alb, îi va veni el vreunul de hac; ș-a mai da împăratul Roș și peste oameni, nu tot peste butuci ca până atunci”. Cine să fie cel care i-a venit de hac împăratului? Nicidecum năzdrăvanii nespălați (energiile-corpul), ci calul (mintea-inteligența ca virtute a tatălui); bătrânul-tatăl reprezintă știința-înțelepciunea, iar tânărul-fiul reprezintă puțința. Întorcându-se la curtea unchiului său, Harap Alb nu vine cu toată inima, deoarece nu s-a eliberat de dublul său, nu posedă viul de ființă. De această stare de apatie este izbăvit de instrumentele/rațiunile domniței, care-și manifestă funcția de inițiatoare (specific feminină) folosind apă moartă, apă vie și trei smicele de măr dulce, semn ale nediferențierii. Invitații la nuntă, crăiasa furnicilor, crăiasa albinelor și cea a zânelor, precum și craii și împărătesele indică participarea întregului cosmos la hierogamia dintre Fecioara-Mamă-Pământ și Vărsătorul-Tatăl-Cer.

Povestea lui Harap Alb este un text-basm cult construit pe trei planuri narrative dispuse concentric (din perspectiva subiectului) sau liniar (din perspectiva discursului ca joc între esență și aparență). În acțiune se implică: personaje-actanți – calul, năzdrăvanii, bătrâna, Spânul; craiul, împărății, domnița; eroul – Harap Alb (care nu este protagonistul textului, deoarece nu se află în relație de opoziție, ci de complementaritate, cu Spânul – a se vedea legendele cosmogonice în care Fârtatul colaborează cu Nefârtatul). Eroul este individul pe care o putere de depășire îl înalță deasupra sau acel Om-Trup numit în credințele populare „om dumnezeios”, care s-a întâlnit cu Dumnezeu pe când Acesta umbla pe pământ alături de Sfântul Petru. Altfel spus, povestea lui Creangă evocă „lumea ce credea în basme și gândea în poezii”.

Summary: The Meaning of Power in Harap Alb's Tale, by Ion Creanga

The tale is approached from the perspective of the holistic theory, based on the energetic contents of popular thought. The analysis focuses on the theme of supernatural choice, as illustrated by the destiny of the hero in I. Creangă's tale. The protagonist is a prince who has to pass through a three-stage (suffering, ritual death and acknowledgement) initiation process, in order to evolve from the limited subject-object paradigm to the paradigm of the energy connecting to Divine Love. Able to surpass all obstacles, the hero becomes, in many senses, what Romanian folklore calls a *believer*.